

ВЛАДИМИР НАБОКОВ

БОЖИЋНА ПРИЧА

Наступио је тајац. Немилосрдно осветљен лампом, млад и буцмаст, у рубашки испод кратког црног капута, обореног погледа пуног напетости, Антон Голи почео је да скупља странице рукописа које је током читања насумице одлагао. Његов ментор, критичар *Црвене сиварносџи*, зурио је у под док се опицавао по цеповима тражећи шибице. И писац Новодворцев је ћутао, али била је то другачија, достојанствена ћутња. Са масивним цвिकером на носу, изузетно високог чела, с два прамена ретке тамне косе пребачене преко ћелавог темена и седом чекињом на слепоочницама, седео је затворених очију као да још слуша, прекрстивши дебеле ноге и затиснувши руку између колена. Не беше то први пут да су му довели неког од тих натмурених, озбиљних сељачких прозаика. И није му се први пут догодило да у њиховим незрелим приповестима примети одјеке – које критичари још нису уочили – властитог двадесетпетогодишњег стваралаштва; јер прича Голог представљала је тек неспретно прежвакавање његових тема, оних из „Границе”, новеле коју је писао с узбуђењем и пун наде, и чије објављивање прошле године није нимало увећало његову постојану али бледуњава славу.

Критичар је запалио цигарету. Голи је, не дижући поглед, трпао рукопис у своју актовку. Али њихов домаћин је и даље ћутао, не зато што није знао како да оцени причу, већ зато што је чекао, кротко и тугаљиво, не би ли критичар можда изрекао оно што је њему, Новодворцеву, било непријатно да каже: да је то Новодворцевљева тема, да је управо Новодворцев надахнуо лик тог мучаљивог момка, несегично посвећеног свом трудбеничком раду, који, не захваљујући образовању већ пре некој спокојној, унутрашњој снази, односи психолошку победу над зловним интелектуалцем.

Али критичар је, погрбљен на ивици кожног дивана попут велике, снажне птице, безнадежно ћутао.

Схвативши да ни овога пута неће чути жељене речи, и настојећи да усредреди мисли на чињеницу да је тај писац почетник доведен ипак код њега, а не Неверова, како би му он саопштио свој суд, Новодворцев промени положај ногу, гурнувши другу руку између њих, и рече пословно: „Па, дакле тако”, те, окрзнувши погледом набреклу вену на челу Голог, отпоче тихо, сталожено да говори. Рекао је да је прича солидно обликована, да се у том месту у ком сељаци почињу да граде школу сопственим средствима осећа моћ колектива, да у опису Петрове љубави према Ањути има извесних стилских омашки, али да се чује зов пролећа и здраве пожуде – а све време док је говорио врзало му се по глави како је недавно писао том критичару, да би га подсетио да ће се у јануару навршити двадесет и пет година његовог књижевног рада, али да усрдно моли да се не приређују никакве свечаности, с обзиром на то да су пред њим још године прегалаштва за Савез...

„А што се тиче вашег интелектуалца, нисте га добро погодили”, дометнуо је. „Нема ту истинског осећаја његове неминовне пропасти...”

Критичар је и даље ћутао. Био је риђокос, мршав и ороноу човек, причало се да болује од јектике, али је, заправо, вероватно био здрав као бик. Одговорио је, такође писмом, да подржава Новодворцевљеву одлуку, и тиме се све и завршило. Биће да је довођење Голог представљало неку врсту потајне компензације... И Новодворцев се наједном сневесели – није био увређен, већ напросто тужан – тако да је застао у пола реченице и почео марамицом да брише наочари, испод којих се указаше његове сасвим благе очи.

Критичар устаде. „Куда ћете? Још је рано”, рече Новодворцев, али се и сам подиже. Антон Голи се накашљао и прибио актовку уз бок.

„Биће од њега писац, нема сумње”, равнодушно рече критичар, узврпољивши се по соби и парајући ваздух угашеном цигаретом. Певушећи реско кроз зубе, надвио се над писаћим столом, потом је застао испред етажера на ком је између раскупусаног Леонида Андрејева и безимене књиге без хрбата обитавало једно пристојно издање *Кайишала*; напослетку је, истим згуреним кораком, пришао прозору и склонио плаву завесу у страну.

„Свратите некад”, обратио се у међувремену Новодворцев Антону Голом, који се грчевито наклонио, а затим разметљиво испрсио. „Кад напишете још нешто, донесите.”

„Баш је завејало”, рекао је критичар, путивши завесу. „Данас је, иначе, Бадње вече.”

Почео је безвољно да тражи капут и шешир.

„У некадашња времена, на данашњи дан, ваша братија штанцовала је божићне фељтончиће...”

„Ја нисам”, рекао је Новодворцев.

Критичар се смејуљиво. „Штета. Могли бисте да напишете божићну причу. У новом стилу.”

Антон Голи се накашља, песницом покривши уста. „А код нас је био један...”, заустио је промуклим басом, и наново прочистио грло.

„Озбиљан сам”, наставио је критичар, облачећи капут. „Може се ту сковати нешто веома домишљато... Хвала... Ево га, готово.”

„А код нас је”, рече Антон Голи, „био један. Учитељ. Ко ме је. Пало на памет. Да направи деци божићну јелку. На врх је натакао. Црвену звезду.”

„Не, то баш и не приличи”, рекао је критичар. „Мало је незграпно за причу. Може то да се заоштри. Борба два различита света. А све то спрам снежне позадине...”

„Са симболима се уосталом мора бити веома пажљив”, рекао је Новодворцев потиштено. „Ево, имам једног комшију – честит човек, члан партије, предан борац, а ипак користи изразе попут ’Голгота пролетаријата’...”

Кад су гости отишли, сео је за свој сто и поднимио ухо дебелом, белом руком. Поред мастионице је стајало нешто налик на четвртасту чашу са три пера забодена у кавијар од плавих стаклених перлица. Та ствар беше стара десет, петнаест година – прошла је кроз све буре, око ње су се дрмали читави светови – али се ниједна стаклена перлица није изгубила. Изабрао је перо, ставио испред себе лист хартије, подметнувши испод још неколико листова, како би писао по дебљој површини...

„Али о чему?”, запитао се гласно Новодворцев, потом је бедром одгурнуо столицу и почео да шпарта по соби. У левом уху му је неподношљиво звонило.

Тај подлац је то намерно рекао, помисли он, и као да следи малопређашњу критичареву путању, пође према прозору.

Има образа да ме саветује... И тај његов подругљиви тон... Вероватно сматра да више немам оригиналности... Е па, сешћу и написаћу праву божићну причу... А он ће се онда у штампи присећати: „Свратио сам једне вечери код њега и тако му, између осталог, натукнуо: ’Дмитрије Дмитријевичу, требало би да прикажете борбу старог и новог поретка на позадини такозваног божићног снега. Тако бисте до краја разрадили ону тему коју сте на изванредан начин увели у ’Граници’ – сећате се Тумановљевог сна? Мислим да је управо та тема...’ И те вечери рођено је дело које...”

Прозор је гледао у двориште. Месец се није видео... Не, неки сјај ипак *јесте* допирао иза оног тамо црног димњака. У дворишту су била сложена дрва, застрта светлуцавим снежним прекривачем. У једном прозору горело је зелено сенило лампе – неко је радио за столом, и рачунаљка се блистала као да јој куглице беху израђене од обојеног стакла. Са ивице крова се изненада, посве нечујно, обруши неколико груменова снега. И, поново, посвемашња обамрлост.

Осетио је ону голицаву празнину која се код њега увек јављала са жељом за писањем. У тој празнини нешто се уобличавало, расло. Једна нова, посебна врста Божића... Исти стари снег, потпуно нови сукоб...

Кроз зид је чуо звук обазривих корака. То се његов комшија враћао кући, ненаметљив, учтив човек, комуниста до сржи. Обузет нејасним заносом, с пријатним очекивањем, Новодворцев је поново сео за сто. Већ је имао атмосферу, колорит тог дела у настајању. Преостало му је само да сачини окосницу, тему. Божићно дрвце – требало би да почне од тога. Замишљао је како се у домовима извесних људи, који су некад били неко и нешто, а сада су уплашени, зловољни, осуђени на пропаст (дочарао их је себи тако јасно...), вероватно каче папирни украси на јелку која је кришом посечена у шуми. Данас се више нигде нису могле купити шљокице, нити су се у сенци Катедрале Светог Исака тискале јеле...

Зачу се пригушен, као сукном обавијен куцањ. Врата се тек малко одшкринуше. Обзирно, не провирујући унутра, комшија упита: „Могу ли да вас замолим за једно перо? Боље тупо, ако можда имате?”

Новодворцев му га даде.

„Благодарим”, рече комшија, нечујно затворивши врата.

Ово ситно ометање некако је ослабило слику која већ беше почела да сазрева. Сетио се да је, у „Граници”, Туманов жалио за сјајем некадашњих празника. Не би ваљало да се понавља. У незгодан час искрсну и друго сећање. Недавно, на једној седељци, нека млада жена рекла је своме мужу: „Ти по много чему личиш на Туманова.” Неколико дана био је веома срећан. А потом се упознао са том дамом, и испоставило се да је Туманов, заправо, вереник њене сестре. И то није било прво разочарање. Један критичар му је рекао да ће написати чланак о „гумановштини”. Било је нечег неизмерно ласкавог у тој речи, као и у малом слову којим је почињала. Критичар је, међутим, отишао на Кавказ да проучава грузијске песнике. А било је додуше и пријатних ствари. Рецимо, кад би се набрајало: „Горки, Новодворцев, Чириков...”

У аутобиографији уз своја сабрана дела (шест томова, с портретом аутора), описао је како се он, човек скромног порекла,

пробио у животу. Имао је, у суштини, срећну младост. Прожету крепкошћу, вером, успесима. Минуло је двадесет и пет година откако му је у једном замашном часопису објављена прва прича. Корољенко га је волео. Био је ухапшен неколико пута. Због њега су угасили једне новине. Сад је остварио своје грађанске тежње. Међу млађим писцима, почетницима, осећао се лагодно, неусиљено. Нови живот му беше потаман. Шест томова. Име надалеко познато. Али слава бледуњава, бледуњава...

Пребацио се опет на слику јелке, и наједном се, из посве нејасног разлога, сетио салона у дому једног трговца, обимне књиге чланака и песама позлаћеног обреза (добротворно издање за помоћ сиромашнима) некако повезане с том кућом, и божићне јелке у салону, и жене коју је ономад волео, и како су се свећице на јелци одражавале као кристални трепет у њеним широко отвореним очима, кад је са високе гране узбрала мандарину. То је било пре двадесет, па и више година, али како се само неке ситнице занавек урежу у сећање.

Огорчено је одбацио ову успомену, и поново замислио ону убогу јелку коју, по свој прилици, управо сада украшавају... Нема ту приче, премда се, дакако, *може* заштрирати... Емигранти плачу око јелке, упарађени у својим мундирима што одишу нафталином, гледају у јелку и плачу. Негде у Паризу. Стари генерал се присећа како је знао да избије зубе својим људима, док исеца анђела од позлаћеног картона... Помислио је на једног генерала ког је заиста познавао, и који је сада заиста био у иностранству, и никако није могао да га замисли како клечи испред јелке и плаче...

„Али на добром сам путу”, наглас рече Новодворцев, нестрпљиво ловџи некакву мисао која му је побегла. А онда се нешто ново и неочекивано поче уобличавати у његовој машти – европски град, сита светина ушушкана у бунде. Јарко осветљен излог. Иза стакла огромна јелка, са гомилом шунки око подножја и скупим воћем на гранама. Симбол изобиља. А испред излога, на леденом плочнику...

И, са тријумфалним узбуђењем, осетивши да је изнашао неопходни, јединствени тон, да ће написати нешто задивљујуће, приказати као нико пре њега сукоб две класе, два света, латио се писања. Писао је о раскошној јелци у бестидно осветљеном излогу и о гладном раднику, жртви локаута, који посматра ту јелку строгим и суморним погледом.

„Безочна јелка”, писао је Новодворцев, „шљаштала је свим дугиним бојама.”

Превео с енглеског
Ален Беџић